

Hazánk Moldova György könyveiben

Több mint tíz éve már, hogy divattá vált ún. moldovaizmusról, Moldova-jelenségről beszélni. Úgy tűnik, tartós divatról van szó: Moldova György masszívan tartja magát a népszerűségi lista élén. Amikor 1983. április 4-én megkapta a Kossuth-díjat, többen felkapták a fejüket: „hogyhogy, hát nem volt Kossuth-díjas...?”

Szeretik az olvasók. Úgy ír, hogy leköti az orvosprofesszort és a takarítónőt, a mérnököt és a betanított munkást egyaránt. Titkát sokan próbálták megfejteni, kritikák százai jelentek meg róla. Mindezzel az író nem sokat törődik, teszi, ami a dolga: ír.

Indulásakor elsősorban riportjaival hívta fel magára a figyelmet – csaknem harminc éve már ennek. Novellái, regényei, szociográfiai ma is ezt a műfajt képviselik. Úgy ír, hogy közvetít. Azt mondja el, amit neki is elmeséltek, de pontosan, sallangmentesen. Úgy is fogalmazhatnánk: kimondja, ami benn motoszkál valamennyiünkben.

Az indulás

Moldova György köbányai, abban az értelemben, ahogyan valaki zalainak vagy szabolcsinak mondja magát. A periféria átka és apró örömei voltak első kísérői és úgy látszik, megmaradtak máig. Természetes, hogy első novellái Kőbánya vidékéről erednek.

Első nyomtatott írása 1955-ben jelent meg a Csillagban. 21 éves volt ekkor. Az idegen bajnokot követte az Ördögh Feri és a Tizenkét házak. 1956-ban nagy visszhangot kiváltó riportot írt az árvízről (Hat lámpa a víz fölött), s ugyanebben az évben jelent meg a Mandarin, a híres vagány is. Ezután négy év szünet – vagy felkészülés? – következett. 1959-ben az Élet és Irodalom közölte néhány riportját a vásározókról, a zálogházakról stb. 1961-et mutat a naptár, amikor kötetét állnak össze munkái. Feszis, kemény írás minden novella.

Moldova Györgyről köztudott, hogy igen sokat publikált az ötvenes évek visszasságairól. Egyik ifjúkori novellája, az Elátkozott úton című, melyben egyértelműen a társadalom, a rendszer elbutította emberek korlátoltságát teszi felelőssé Urbán Feri keserves életéért. A cselekményt itt is úgy vezeti, hogy végig a hamis és a jó ellentétén legyen a fő hangsúly (bár olykor felmerül az olvasóban: miért ne tudna Ljubomir polgári keretek között is tisztességes ember maradni?)

A magányos, a közösségben feloldódni képtelen figurák Moldova kegyeltjei. Ilyen például a Sötét angyal főhőse, Valent Csaba. Maga a történet képtelen mese az ellenforradalomba keveredett tizenhat éves kamazsról. Nem lehet egyetérteni az író kimondatlan szimpátiájával, amellyel hőst kísér. Hogyan is lehetne pozitív hős az, aki éppen hogy korát meghazudtoló érettséggel vett részt a harcok sűrűjében és csak akkor tette le a fegyvert, amikor a napnál is világosabbá vált, hogy értelmetlen minden további ellenállás. A Magányos pilonban már nagyobb a szerkezeti egység, bár itt sem találunk egyértelmű magyarázatot Smidt Flórián, a modern Pimpernel viselkedésére. (Az is lehet persze, hogy Moldova szándékosan formálja szimpatikussá hőseit, mintha az olvasóra akarná bízni a megoldást.)

Se vége, se hossza, ha keressük a moldovai titkot. Jobban járunk, ha belátjuk: Moldova úgy ábrázol, hogy szerinte az ember egyszerre jó is, meg rossz is. És ezt az embert szereti igazán, az árnyaltat, a bonyolultat, a kétségek között vergődőt. Lassan-lassan eltűnnek novelláiból a végletek típusai. Kiütköznek riporteri erényei, melyek később, a szociográfiai megírásánál nagy segítségére lesznek.

Nem szabad, de nem is lehet az újságíró-riporter és a szépíró Moldova Györgyöt szétválasztani.

Szociográfiák, riportok

Íróink, így Bertha Bulcsu, László-Bencsik Sándor, Berkovits György, Végh Antal és még folytathatnánk a sort, az utóbbi években különösen nagy kedvet mutattak a szociográfia műfaja iránt. Moldova György ebben a sorban kiemelkedő helyet foglal el, mégpedig a Tisztelet Komlónak, Az Őrség panasza, Akit a mozdony füstje megcsapott, a Szent tehén és az Égi szekér című művei okán.

Moldova pillanatnyilag hazánk egyik legjobb riportere. Számtalanszor bebizonyította ezt. Ahhoz a munkához, melyet az elmúlt több mint tíz évben ebben a műfajban végzett, nemcsak kivételes tehetség, lankadatlan szorgalom is kell. Hónapokat töltött Komlón, az Őrségben, járta a pályaudvarokat és az eldugott kis állomásokat, melyek végeredményképpen riportsorozatok, modern szociográfiák sora született.

Olyan értékű kötetekről van szó, melyek nemcsak hézagpótló szerepet töltenek be irodalmunkban, de minden bizonnyal hozzásegítették a tárcák vezetőit ahhoz, hogy a jövőben miként foglalkozzanak ezekkel a területekkel. Mert sokat tudtunk eddig is a bányászokról, ismertük az Őrség vidékén élők nehéz helyzetét, fogalmat tudtunk alkotni a vasút gondjairól csakúgy, mint a textilipar ellentmondásairól. De csak felszínesen. Moldova azonban valamennyi könyvében a teljességre törekedett, mégpedig úgy, hogy mindenütt az embert állította mondanivalója középpontjába.

Ennek megvolt és megvan a maga oka: a társadalmi fejlődés során, az új feladatokkal találkozva kötelességünk szembenézni saját hibáinkkal, gyengeségeinkkel is. Ez pedig nem mehet másként, csak az emberek, az ország megismerésével, az ellentmondások felszínre hozásával. Hiszen ha nem vesszünk tudomást az ellentmondásokról, hogyan oldhatnánk meg őket? S a szembesítésben óriási segítség az országjáró riportter szemé. Mert a hivatalnok, a politikai, a gazdasági vezető nem juthat el mindenhová, s ha el is jut, félő, hogy túlságosan is egyoldalúan szemléli a jelenségeket.

A szociográfusok az emberi világ összetevőit kutatják, jórészt tudományos módszerekkel. A riportter – újságírói eszközökkel – a lelket, a dolgozó, küszködő, szerető, szenvedő embert, jó vagy rossz körülményei között. Végső célja mindkettőnek ugyanaz: bemutatni, így élünk, ilyenek vagyunk, s megmutatni, milyen lehetőségeink vannak a szebb, emberibb együttélésre.

Helyszűke miatt, most csak két jelentős szociográfiai kötetét nézzük meg közelebbről.

Tisztelet Komlónak!

Egy város történetét megírni mindenképpen felelősségteljes munka, hát még akkor, ha ezt a várost történetesen Komlónak hívják. Komló és a szén fogalma összekapcsolódott bennünk, azt azonban bizonyára kevesen gondolták végig, hogy kik is azok az emberek, akik a napi széncsatát megvívják – immár három évtizede.

Mit akart Moldova ezzel a könyvével? Nem egyebet, mint pátoszmentesen, a tényekhez és a valósághoz makacsul ragaszkodva bemutatni – főleg igaz emberi portrék segítségével – a várost. Nem mentegetni a múltat: embereket faggat, hogy pontosan rögzítse például Vas Zoltán 1953-as komlói működését, ír a bányamunkára kivezényelt fegyencekről, a jelenlegi utánpótlás nehézségeiről egyaránt. Moldovát minden érdekli, ami a városban történt, történik és a jövőben történni fog. Olyan képet fest Komlóról, amelyet csak realitásnak nevezhetünk. Keresi és megtalálja az olvasóval a közös hangot, illetve ráil arra a stílusra, amelyet mindig is hiányoltunk az ún. romantikus szakmák bemutatásánál. Itt az egyszerű, tényközlő szavak, a szinte szürke mondatok sokkal többet jelentenek, mint a fellegekben járó, szóvirágos handabandázás.

„Bejött egy hajlott öreg, nekitámaszkodik a falnak.” „A bánya udvarán megáll a szilikóbusz, a bányászok pedig vagy elmennek a vizsgálatra, vagy nem.” „Nem akarok én semmi extrát, szánjanak annyi figyelmet az emberekre, mint mondjuk a tyúkokra.” Vég nélkül idézhetnénk az ilyen típusú mondatokat. Találkozunk ezekkel a bánya mélyén és az orvosi rendelőben, a tanácssházán vagy a templomban csakúgy, mint valamelyik kocsmában. Moldova lankadatlan szorgalommal jegyzi a bányászok szavait. A világ itt természetesen a szén körül forog. Mindig beszédtema – az emberek ebből élnek. Az író megkísérli a lehetetlent: igyekszik az olvasót „kiképezni” bányásszá. És valóban: mire letesszük a könyvet, úgy érezzük, hogy nemcsak a várossal és az ott élő emberekről tudtunk meg nagyon sok mindent, hanem belekóstoltunk a bányászmesterségbe is.

Még valamit érzünk: azt, hogy ezt az igényes könyvet kiolvastva gazdagabbak lettünk valamivel. Megszerettük a komlóiakat, hibáikkal és erényeikkel együtt. Moldova hozzásegített ahhoz, hogy valóban tiszteljük Komlót, tiszteljük a munkát.

Az Őrség panasza

A szociográfiát a Kortárs publikálta először (Kortárs, 1973. 4–9. szám). Az első részek megjelenése után mindjárt vihar támadt, mégpedig a cím körül. Mindenki azt hitte, hogy valamiféle panaszról, beadványról van szó. Pedig – mint a további folytatásokból kiderült – a szerző címválasztása ennél jóval sokrétűbb.

Moldova György világleletében városi ember volt, kíváncsian vártuk, mihez kezd a számára teljesen szűz területen, vidéken, száz kilométerekre a fővárostól, a parasztsok világában. Megbirkózott ezzel a feladattal is. Sokat dolgozott, majd' fél évet töltött az Őrségben, s közben – szokásához híven – rengeteg emberrel beszélt. Hatalmas anyagot gyűjtött, majd a legmegfelelőbb műfaji formát választotta megírásakor. A kötet középpontjában a különböző embersorsok bemutatása áll. Látszólag szokványkérdéseket tesz fel, mégis, amikor egy-egy község anyaga írássá áll össze, mindent megtudunk az ott élőkéről, sőt megkapjuk a falu sajátos, egyedi hangulatát is. Az olvasó elégedett lehet: mindent készen kap az Őrségről.

Moldova azonban nyugtalan. A könyv előszavában így vall riporterri álmáról: „Harminc-negyven teli jegyzetombbel jöttem haza, itthon is próbáltam kiegészíteni az anyagot, mégsem vagyok meggyőződve, hogy alapos munkát végeztem. Egy-egy falura csak néhány nap, legfeljebb két hét jutott, mindig szegyenkezve és elégedetlenül búcsúztam el, belátom, hogy egy-egy község megismeréséhez évek kellene, vagy talán egy teljes élet.” Pedig Moldova rengeteget tett: megmentette az utókor számára, ami még menthető volt, hiszen ez a környék hihetetlenül gyors tempóban öregedik: „A remekművű faházak erese alatt csak szélütött öregek üldögélnek, az Őrségi kultúra és zárt életforma napjai meg vannak számlálva.”

Milyenek ismertük meg az Őrséget? Gondokkal küszködőnek: a gyerekek száma rohamosan csökken, megszüntették a gimnáziumot, a régi viskókban csak mutatóban akad könyv, az erdei munkások alig keresnek, a mezőgazdaság adottságai az országos átlag alattiak. És bizakodónak is: hatalmas erőfeszítések történnek a talajjavításra, az államkassza is gyarapodik a vadállomány révén, egyes községekben vastagszik a takarékbetétkönyv, sok az autó, a televízió. Napjainkra pedig az idegenforgalmi szakemberek – talán éppen Moldova sugallatára – felfedezték ezt a vadregényes, csodálatos vidéket a turizmus számára, s más területeken is új szelek kezdtek fújni errefelé.

Moldováról tudjuk, hogy minden sorát a jobbító szándék diktálja. Ország-világ előtt azt akarja kimondani, az Őrségiek helyett is: emberek, magyarok ott Budapesten, Miskolcon és Nyíregyházán, mi is élünk, mi is a világon vagyunk még. Kilencszáz éve kínlódnak, küszködnek. Minden kor megadta számunkra a maga ostorcsapásait. Nem gondoljátok, hogy végre mi is szeretnénk a tiétekhez hasonló életet?

Hosszan írhatnánk még a vasutaskönyvről, az utánozhatatlan életpillanatokról, melyek az ország legnagyobb üzemében, a vasútnál születtek. A Szent tehén és a repülőgépes növényvédőkről szóló riportfűzér sem jelentett megoldhatatlan feladatot az írónak. Későbbi korok történései örülhetnek majd: pontos, szabatos kórképet kapnak a hetneves-nyolcvanas évek Magyarországról.

*

Moldova népszerű, annak ellenére, hogy nagy ívben elkerüli a televíziót – ő tudja, miért. Karcolatai, novellái, könyveinek újabb és újabb kiadásai biztos sikert jelentenek a kiadónak és falja az olvasó is. Mert Moldovának van egy nagy titka. Nem törekszik irodalmi, stílári finom munkára. Moldova ír. De úgy, hogy művei élményt jelentenek mindenki számára.

Egyik méltatója megjegyezte: „Moldova az olvasóknak ír, akik nem kevésbé fontosak neki, mint ő nekik.” Így igaz. Mint ahogyan az is igaz, hogy nem jár úgynevezett hivatalos fórumokra, viszont egy-egy riportjának helyszínén, olykor szűkös körülmények között heteket tölt. És ott ül a könyvtárakban, jegyzetel, anyagot gyűjt – dolgozik. Sokat és kitartóan, mint aki tudja, hogy küldetése van.

Vannak ellenségei – nem is kevesen. Vádolják ezzel-azzal – ügyet sem vet rájuk. Pedig visszavághatna: felkészült, művelt, a világirodalomban csakúgy otthon van, mint a hazai prózában. Ő a viták helyett publikál, de nem bölcsekedve, kinyilatkoztatva – hanem mindig és mindenkor a fontos jelenségeket sokrétűen ábrázolva.

E sorok írójának egyszer így vallott riporterri-írói munkájáról: „Boldoggá tesz, ha riportot írhatok, mert rengeteget tanulok közben. Ha nem tanulok általa, nem is nyújtok élvezetet. Kőbányán harminc évig éltem, mibe kerülne egy riportkönyvet írnom róla? De készből élni nem szeretek. Kevés lenne az életem, ha csak író lennék, a riportok számomra felfedező utak. Mindig keresni mentem és nem megtalálni valamit. Ez ad hitet írásaimnak, ezért nem szoktam soha nagyot tévedni. Nem az illetékes szakminiszter ellen indulok el egy-egy területet feltérképezni, hanem azt nézem, az országnak, a nemzetnek kell vagy nem kell a valóságról való jelentésem. Úgy tapasztalom, kell.”

Kóbor László